

Ի. Կ. Բարաշանյան

ԱՋՈՏԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒԹԵՐԻ ՀԱՄԵՍԱՏԱԿԱՆ ԱՁԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԾԻԱԽՈՏԻ ԲԵՐՔԻ ՔԱՆԱԿԻ ԵՎ ՈՐԱԿԻ ՎՐԱ

Ազոտական պարարտանյութերի ազդերի կուրսուբաների նկատմամբ համեմատական էֆեկտիվություն հարցի ուսումնասիրությունը զբաղվել են Միսիկյան մի շարք գիտա-հետազոտական ինժեներները Բազմաթիվ փորձերից հույս են տվել, որ կալցիում ցիանամիդի ազդեցությունը սուլֆատների ազդեցության համեմատությամբ (որը ընդունված է որպես 100), կազմում է 90%, իսկ ամոնիում սուլֆատի ազդեցությունը 95%: Ինտրին առաջ տվյալները վերադարձում են ոչ ուղիղ հոդերին և դոզաներին ճարտեր հոդակցման առաջնությունում և տարբեր դոզաների ու հարաբերությունների վերաբերյալ պատկերը կարող է փոխվել [3]:

Կալցիում ցիանամիդը, որպես ազոտական պարարտանյութ, լայնորեն ուսումնասիրվել է նաև Հայաստանի գիտա-հետազոտական ինժեներների կողմից:

Հայկական ՍՍՌ Գյուղատնտեսությունը պահից կատարված մասնաշաղկապային բազմաթիվ փորձերից պարզվել է, որ կալցիում ցիանամիդը, մեր պայմաններում պետք է համարել համառոտագրված պարարտանյութ մյուս ազոտական պարարտանյութերի շարքում [1]:

Հայաստանի ձիաբուծական գոնայ կայանի մի շարք ուսումնասիրություններում ստացվել է, որ կալցիում ցիանամիդի օգտագործումից, ազոտական մյուս պարարտանյութերի համեմատությամբ, ձիաբուծական որակի տեղում է նկատվել [2]:

Մեր փորձերով հայտնակ ենք ունեցել պարզել ազոտական պարարտանյութերից կալցիում ցիանամիդի, ամոնիում սուլֆատի և ամոնիում նիտրատի ազդեցությունը վեդին ձիաբուծական բերքի քանակի և որակի վրա Մարտունու հոդակցման առաջնությունում: Վանի որ Հայաստանում մինչև 1945 թվականը ստացվում էր բացառապես ամոնիում սուլֆատ, ապա մեր փորձերում 1944 թվականին փորձարկվել են կալցիում ցիանամիդը և ամոնիում սուլֆատը:

Փորձերը դրվել են Մարտունու շրջանի Մարտունի գյուղի կոլտնտեսական խոշի վրա Մարտունու Պիլիկի և Վեդին ձիաբուծական մասնաճյուղի տնտեսական սորտերի նեո երեք կրկնությամբ: Փորձարկվել են մեծ թվանշաններ է 50 բմ:

Ստորև № 1 աղյուսակում բերվում են այդ փորձի բերքատվության տվյալները:

Ինչպես կարելի է տեսնել աղյուսակի տվյալներից, պարարտանյութերը խոշոր ազդեցություն են գործել Մարտունու բերքի բարձրացման վրա, առավել մինչև 9,26 ց հ կամ 129,7% հավելում, չպարարտացրած փորձարկվող համեմատությամբ, նույնը կարելի է ասել նաև Վեդին ձիա-

խոտի Սամսոն սորտի վերաբերյալ, որտեղ հաճելուժք հասնում է մինչև 3,65 ցենտներին կամ 94,0%₀։ Երեսուհեան նկատվում է, որ կալցիում ցիտ-
նամիդի էֆեկտը մի քիչ ավելի բարձր է, քան նույն գոգայի ամոնիում
սուլֆատի ազդեցությունը։

Աղյուսակ 1

Մախորկայի և ծխախոտի բերքը ց/հ.
Մարտունի, 1944 թ.

№	Փորձի սխեման	Մախորկա			Ծխախոտ		
		բերք	հազե- լում	բերքի հազելու- մը % - ով	բերք	հազե- լում	հազե- լումը % - ով
1	0	7,52	—	—	6,03	—	—
2	N ₁₅ , II, P ₉₀ , K ₃₀	17,28	9,76	129,7	11,70	5,65	94,0
3	N ₂₀ , III, P ₃₀ , K ₃₀	17,18	9,66	128,4	10,92	4,88	80,76

Այս հարցի ուսումնասիրությունը մեր կողմից տարվել էր դեռևս 1940 թվականին նախկին պաշտամարտական կայանի Կոտայքի շրջանի ելզովունի հենակետում։

Փորձերը դրվել են չորս կրկնազույգյաժք՝ «Ծխկ-կուլակ» սելեկցիոն սորտի հետ։ Փորձամարզի մեծությունը եղել է 100 քմ. փորձարկված է ազոտական պարարտանյութերից կալցիում ցիտնամիդը և ամոնիում սուլֆատը։ Մտքե բերում ենք այդ փորձերի ավյալները (աղյուսակ 2)։

Աղյուսակ 2

Ազոտական տարրեր պարարտանյութերի ազդեցությունը ծխախոտի բերքի վրա ց/հ.
Կոտայք, 1940 թ.

№	Փորձի սխեման	բերք	հազելում	հազելու- մը % - ով	Ազոտանյութի կը ց/հ. - ով	Ազոտանյութի սորտերի կը ց/հ. - ով	II և III սորտերի զուգորդ
1	0	18,06	—	—	17,52	23,65	41,17
2	N ₁₅ , II, P ₁₅ , K ₁₅	21,65	3,59	19,8	15,46	20,18	35,64
3	N ₁₅ , II, P ₁₅ , K ₁	22,59	4,53	25,0	15,38	17,24	32,62
4	N ₁₅ , II, P ₁₅ , K ₂	22,58	4,52	20,0	14,55	19,36	33,91
5	N ₁₅ , II, P ₁₅ , K ₃	22,79	4,73	26,1	15,14	18,44	33,58
6	N ₁₅ , II, P ₁₅ , K ₁₀	24,0	5,94	32,8	15,84	21,34	37,18
7	N ₁₅ , II, P ₃₀ , K ₁₀	26,84	8,78	48,6	14,67	20,72	35,39

Բերված թվերից կարելի է տեսնել, որ Կոտայքի շրջանի հողակլիմա-
յական պայմաններում ամոնիում սուլֆատն իր էֆեկտիվությամբ ամե-
նուրեք փոքր ինչ զիջում է կալցիում ցիտնամիդին։ Հետևապես կալցիում
ցիտնամիդը թե՛ Մարտունու և թե՛ Կոտայքի հողակլիմայական պայման-
ներում, իր էֆեկտիվությամբ միանգամայն համարվել պարարտանյութ է
ամոնիում սուլֆատի համեմատությամբ։

1946 թ. սկսած Հայաստանում ստացվեց մեծ քանակությամբ ամո-
նիում նիտրատ, այդ պատճառով հարկ եղավ մեր փորձերում ուսումնասի-
րել նաև ամոնիում նիտրատի համեմատական ազդեցությունը կալցիում
ցիտնամիդի հետ։ Փորձերը դրվել են 1946—1947 թվականների բնթուղ-
քում, նախկին Երկրագործությունից Կոտայքի շրջանի Կոտայքի փորձադա-
տում։ Ուսումնասիրությունները տարվել են դեղին ծխախոտի Սամսոն
սորտի հետ չորս կրկնազույգյաժք՝ 50 քմ փորձամարզերում։ 1947 թվակա-

ին կատարվել են բույսերի զարգացման աւարներ ֆապաներում մի շարք ֆենոլոգիական դիտողություններ, որոնց տվյալները բերում ենք № 3, 4 և 5 աղյուսակներում:

Աղյուսակ 3

Ձիախոտի բույսերի բարձրությունը տարրեր մասնակներում սմ-ով

Մարտունի, 1947 թ. (100 բույսի միջինը)

№	Փորձի սխեման	10/7	20/7	30/7	10/8	20/8	30/8
1	O 10 օրվա աճը	16,3	29,7	44,9	58,0	66,5	70,9
2	N ₆₀ P ₄₀ K ₄₀ 10 օրվա աճը	18,4	35,1	53,8	71,7	82,4	88,3
3	N ₆₀ P ₄₀ K ₄₀ 10 օրվա աճը	17,0	30,2	46,0	59,1	67,0	74,6
4	N ₆₀ P ₄₀ K ₄₀ 10 օրվա աճը	—	13,2	15,8	13,1	7,9	7,6
5	N ₆₀ P ₄₀ K ₄₀ 10 օրվա աճը	20,3	38,2	59,6	78,3	88,1	93,6
		—	17,9	21,4	17,5	10,2	4,7
		19,8	37,7	59,8	77,4	88,2	92,0
		—	17,9	22,1	17,6	10,8	3,8

Աղյուսակի տվյալներից հետևում է, որ փորձարկված ազոտական պարարտանյութերն անկախ իրենց ձևից, դրանք են ազդել բույսերի աճ-ընթացության վրա, հատկապես նրանց բարձր զոգաները: Այնուհետև նկատվում է, որ ամենիում նիտրատի էֆեկտը մի քիչ ավելի մեծ է, քան կալցիումի և ցինկի: Այսպես, օրինակ N₆₀ P₄₀ K₄₀ վարիանտում, զոգատուի 30-ին ստացվել է ցինկամիդից աճ 21,1 սմ, իսկ ամենիում նիտրատից 22,7, կոնտրոլի համեմատությամբ: Փորձերում ուսումնասիրված է նաև ազոտական տարրեր պարարտանյութերի ազդեցությունը տերևազույգման վրա: Այդ տվյալները բերվում են սուրբ, № 4 աղյուսակում:

Աղյուսակ 4

Ձիախոտի տերեւների թիվը մեկ բույսի վրա

Մարտունի, 1947 թ. (100 բույսի միջինը)

№	Փորձի սխեման	10/7	18/8	30/8
1	O	8,4	13,6	20,5
2	N ₆₀ P ₄₀ K ₄₀	10,1	18,1	23,9
3	N ₆₀ P ₄₀ K ₄₀	10,2	18,7	24,2
4	N ₆₀ P ₄₀ K ₄₀	10,2	20,3	26,5
5	N ₆₀ P ₄₀ K ₄₀	10,0	19,9	26,2

Աղյուսակի տվյալներից հետևում է, որ այս դեպքում էս ամենիում նիտրատից մի փոքր ավելի էֆեկտ է ստացվել կալցիումի ցինկամիդի համեմատությամբ: Նման օրինակափություններ ստացվել են նաև ծաղկման արագության, տերեւների լայնության և երկարության վերաբերյալ: Այսպես օրինակ՝ զոգատուի 30-ին չպարարտացված վարիանտում ծաղկած բույսերի տոկոսը կազմել է 17,0, ամենիում նիտրատով պարարտացրած վարիանտում՝ 56,6, իսկ կալցիումի ցինկամիդով՝ 55,2%: Ֆենոլոգիական դիտողությունների տվյալներից հետևում է, որ ամենիում նիտրատից ստացվում է մի փոքր բարձր էֆեկտ կալցիումի ցինկամիդի համեմատությամբ, սակայն ալի աւարներությունը այնքան փոքր է, որ կարելի է

[illegible]

Ազատական ազգային պատմությունների հանձնաժողովի 1917-1918 թթ. Մատուռների և լիցիտացիայի հանձնաժողովի 1917-1918 թթ.

[illegible][illegible][illegible]

Երևանի քաղաքապետարանի քաղաքականության գործադիր մարմինը
 1997 թ. 12-ի հոկտեմբերի 24-ի թիվ 10-ով քաղաքականության
 համակարգի մասին որոշում է կայացրել, որով հաստատվում է քաղաքականության
 համակարգի մասին հետևյալի միջոցով քաղաքականության համակարգի

[illegible]

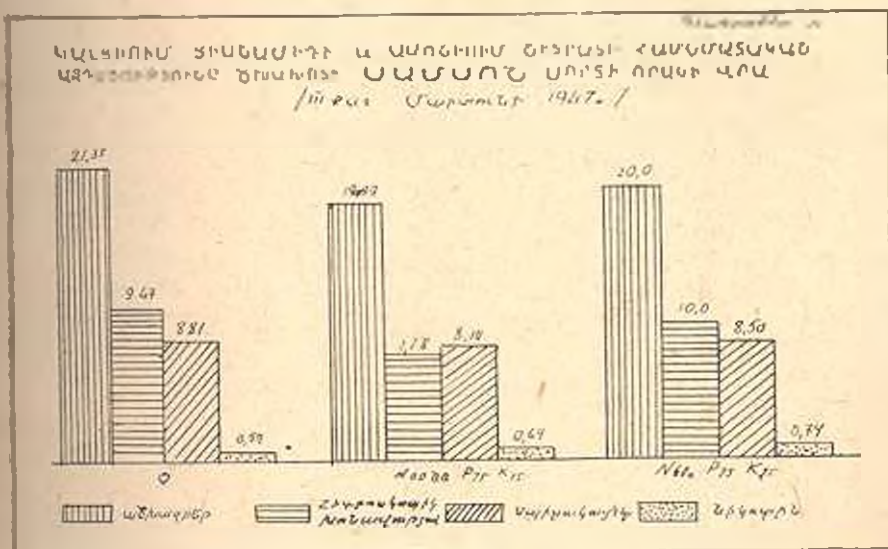
II	III	IV	II	III	IV	II	III	IV
O	N ₂ as	P ₂ as	K ₂ O	II	III	IV	II	III

[illegible]

Формы веществ				$\frac{N_{\text{взв}} P_{75} K_{75}}{N_{\text{взв}} P_{100} K_{75}}$			
II	III	IV		II	III	IV	

Հիմնական խնայումներ	7,39	7,78	7,36	8,40	10,0	9,53
Արդյունաբերական	7,06	8,19	9,19	8,60	9,37	9,53
Ներքին	1,05	0,69	0,80	0,94	0,74	0,67
Արտարժույթ	18,69	18,99	19,94	19,86	20,40	19,93
Արտարժույթի փոխարկեր	2,63	2,31	2,16	2,66	2,35	2,12

պայմաններում, N-ի փորձարկված զոգանքի սահմաններում, ձխախոտի որակը կայցիում ցիանամիդից, ամոնիում նիտրատի համեմատությամբ չի բնկնում: Այնուհետև նկատվում է, որ պարարտանյութերը նպաստում են տերևների մեջ նիկոտինի կուտակմանը, որը ավելի զիպրում գրական երևույթի պետք է համարել: Աղտոտված պարարտանյութերի շնորհիվ տերևներում սպիտակուցների կուտակում տեղի չի ունենում, որը հավանա-կան է, պետք է բացատրել մասամբ նրանով, որ Մարատոնու հոգերը շատ աղքատ են սննդանյութերով, որի հետևանքով ազոտական պարարտանյութերը ոչ թե կուտակվում են տերևների մեջ, այլ ծախսվում են նրա աճի վրա: Այս հաստատելու համար մեջ ենք բերում № 1 գիտադրաման:

Այդ նույն փորձի 3-րդ խմբի հումքի մեջ որոշված է նաև ապրանքա-յին ելը, որի ավելները բերվում են սառրի (աղյուսակ № 7):

Աղյուսակ 7

Ապրանքային սառրիի կլոր

№	Փորձի սխեման	1	2	3	4	5
1	Օ	10,0	11,21	25,56	23,55	26,68
2	N ₆₀ P ₁₅ K ₁₅	7,6	11,12	29,10	29,21	22,97
3	N ₆₀ P ₁₅ K ₁₅	8,0	11,0	24,86	28,27	27,87
4	N ₆₀ P ₁₅ K ₁₅	6,6	10,1	26,34	28,31	28,65
5	N ₆₀ P ₁₅ K ₁₅	6,5	9,7	25,18	30,0	28,62

№ 2 աղյուսակի տվյալներից հայտնաբերվում է, որ կայցիում ցիանամիդը, ամոնիում նիտրատի համեմատությամբ ձխախոտի բերքի որակի աճում չի տալիս հետադարձ գրականության մեջ նշված այն օրի-նաչափությունը, որ կայցիում ցիանամիդից միշտ ստացվում է ձխախոտի որակի աճում, մեր փորձերի տվյալներում չի նկատվում:

Ե Ջ Ր Ա Կ Ա Ց Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Ամփոփելով մեր կողմից ուսումնասիրված տարրեր ազոտական պարարտանյութերի համեմատական ակտիվությունը ծխախոտի բերքի քանակի և որակի վրա, կարելի է անել հետևյալ եզրակացությունը.

1. Մարտունու հողակլիմայական պայմաններում, որտեղ հողը ապահովված չէ մատչելի սննդանյութերով (N, P, K) պարարտացումից ստացվում է ծխախոտի բերքի զգալի հավելում:

2. Փորձարկված ազոտական պարարտանյութից փոքր ինչ բարձր էֆեկտ ստացվել է NH_4NO_3 -ի և CaCN_2 և $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$ -ի համեմատությամբ Գործնականում նրանք համարվել պարարտանյութեր են:

3. Մյուս ազոտական պարարտանյութերի համեմատությամբ, կալցիում գիանամիդի կիրառմամբ, ծխախոտի որակի անկում չի նկատվում: Հետևապես կալցիում գիանամիդը ծխախոտի համար միանգամայն կիրառելի պարարտանյութ է:

Հայկական ՍՍՏԻ Գիտությունների ակադեմիայի
ազոտի թվաբաշխություն

Ուսացվել է 22 I 1951

Գ Ր Ա Կ Ա Ց Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. Ս. Լ. Արևեստյան—*Գալցիում գիանամիդը և նրա ազոտադորժան պայմանները*, 1939.
2. И. Кошелев—Отчет по Сектору агротехники и химизации Арьянской опытной станции ВИТИМ'а, 1934.
3. Д. Н. Прянишников—Агрохимия, 1940.

И. К. Бабаджанян

Сравнительная эффективность различных форм азотных удобрений на урожай и качество табака

В ы в о д ы

Обобщая результаты опытов, проведенных нами в 1944, 1946—1947 гг. в Мартунинском районе по относительной эффективности нитратаммония, сульфатаммония и цианамид кальция на табак, можно сделать следующие выводы:

1. В условиях Мартунинского района, где почвы недостаточно богаты легкоусвояемыми формами питательных веществ (N, P, K), удобрения значительно повышают урожай табака.

2. Из испытуемых азотных удобрений несколько больший эффект получен от NH_4NO_3 по сравнению с CaCN_2 и $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$. Практически же все они равноценны.

3. По сравнению с другими азотными удобрениями цианамид кальция, вопреки общепринятому мнению, по сравнению с другими формами азотного удобрения, не оказывает отрицательного влияния на качество табака.

Следовательно, цианамид кальция, как азотное удобрение для табака в условиях Севанского бассейна, вполне применим.